

szemle

A futball misztikája

KÖRÖSI ZOLTÁN: AZ UTOLSÓ MECCS

Körösi Zoltán legújabb kötetének műfaji kérdései azért válnak fontossá az olvasás folyamán, mert az értelmezés lehetséges irányait jelölik ki. Teljesen magától értetődő ugyanis egy olyan olvasat, amely elbeszéléskötetként azonosítja *Az utolsó meccset*, olyan (rövid) szövegek gyűjteményeként, amelynek írásait a téma, a sporttematika, azaz a futball kapcsolja össze. Ebben az esetben a könyvet alkotó elbeszélések szereplőit nem kötik össze szorosabb kapcsolódási pontok, sem az elbeszélésfűzér, sem a regény terminusa nem jöhet szóba a műfaj meghatározása során. Egy elbeszéléskötet esetében leginkább az egymást követő novellák egyéni teljesítményeinek különálló darabjaira fókuszál a figyelem, az „egyéni” teljesítőképesség határozza meg a kötet egészéről formálódó kritikai véleményalkotás irányait.

Nem lehet azonban elsiklani afelett, hogy a kötet a borítóra helyezett alcímen keresztül (*történetek a titkos magyar focikönyvből*) saját javaslatot is tesz az olvashatóságra, pontosabban a műfaj meghatározásán keresztül egy másféle olvashatóság helyességéről szándékozik meggyőzni olvasóját. Az alcímbe emelt „titkos magyar focikönyv” terminusa, különösképpen a „focikönyv” mint lehetséges műfaj akkor is egységként láttatja a kötetet, ha a „történetek” kifejezés ennek szakadozottságára, fragmentumszerűségére is utal. Ebben az esetben azonban döntő jellegű változás történik az olvasás során: ha a „focikönyv” műfaját fogadjuk el az olvasás zsinórmértékéül, akkor a futball nem témaként (nem a könyv témájaként), sokkal inkább a könyv szereplőjeként áll elénk. Ez az alapvető jelentőségű felismerés azt is magával vonja, hogy ebben az esetben valóban ennek az egy szereplőnek (a futballnak, focinak) az „élettörténete” bontakozik ki az olvasó előtt, egy regény fragmentált, üres helyeket feltételező fejezeteiként.

Annak érdekében, hogy a „titkos magyar focikönyv” olvashatósága ezen a vonalon is fenntartható legyen, s ne élő személy, hanem egy fogalom, jelen esetben a futball legyen a kötet „főszereplője”, nos ennek érdekében ez a főszereplő szuperorganizmusként kezd el viselkedni. Olyan bonyolult kapcsolódási pontokból felépülő hálózatként, amely együttesen képes reprezentálni a futball szinte organikus létezését. Így válnak ennek a hálózatszerű, hálózatként felépülő lénynek az alkotóelemeivé a játékosok (*A leggyorsabb szélső, Összetartozás, Ezüst cipő, Csukák*), a gólok (*A nagy cselsorozat, avagy a világ legszebb gólja*), egy megmozdulás (*Egy történet a szeretetről, Kötény*), a labda (*Magyar Pamut, A labdáról*), a passzolás (*A nagy passzolás*), a mezcsere (*Egy híresebb mezcsere, Egy másik csere*), a gyűrő (*A gyűrő titka*), a fűnyíró (*A fűnyírás*), a világítás (*Villanyzünet*), a fut-

ballpálya (*Lila, Pálya, A fekete salak, Árnycék, Blaha*), az öltöző (*Öltöző*), a fű (*Sár-
ga*), a focipálya (*A stoplik hangja*), az időjárás (*Köd, Eső*).

Mindez mise en abyme-szerűen képezi le és egyúttal idézi fel a csapatsportok működési elvét, ahol az egyes csapatok nem pusztán az őket alkotó játékosok egyszerű összegeként működnek, hanem a köztük lévő bonyolult kapcsolódási elv minél tökéletesebb megvalósítójaként. Vagyis hálózatként. Tehát az egyéni értékeket, az egyéniséget és az egyéni tehetséget a hálózatosság erősíti fel és teszi valódi csapatmunkává. Ugyanezen az elven működik a focipálya is, ahol is a csapat szuperorganizmusát nemcsak a tizenegy játékos, hanem a csapatot körülvevő kiszolgáló személyzet (vezetőedző, kapusedző, gyűró, szertáros stb.), sőt a még tágabb környezet (szurkolótábor, politikustársadalom stb.) alkotja.

Kőrösi Zoltán könyve ezt az elvet a szöveg szintjén valósította meg. Focipálya-
könyvében egyforma fontossággal vesznek részt régi és mai focisták, ismert és ismeretlen játékosok éppúgy, mint azok a jelenségek, események és tárgyak, amelyek a focipálya világát alakítják. A kötet elbeszélései így olyan hálózatot alkotnak, amelyek túlmutatnak önmagukon: egyrészt így idézik fel kicsinyítő tükröként a focipálya világát és működését, másrészt így válnak ezek az elbeszélések egy „könyv” elemeivé, darabjaivá. Tehát kettős értelemben is valódi „focikönyv” jön létre ezáltal.

De az alcím nemcsak saját műfaji értelmezhetőségére tesz javaslatot, hanem a megszólalás nyelvi terét is intonálja, előrevetíti. A „titkos magyar focikönyv” kifejezés „titkos” jelzőjét ugyanis olvashatjuk önértelmező gesztusként is, amennyiben a latin-amerikai mágikus realizmus korai posztmodern stratégiájára figyelhetünk fel a kötet írásában. A mágikus, misztikus, csodás elemek magától értetődően helyezkednek el, simulnak bele a hétköznapi világba Kőrösi elbeszéléseiben is. *A fűnyírás* című novellában például a nézőközönség egy része „a Fekete Gyöngyszemnek, az isteni Pelének az összetéveszthetetlen vonásait” fedezi fel a focipálya frissen nyírt fűjében, míg egy másik oldalról a „szurkolók éppenséggel Puskás Öcsi arcát fedezték fel a fűszálak rajzolatában” (19.). *A labdáról* című elbeszéléseben a felszálló labda megáll a levegőben, ott megfordul, majd átláthatóvá válnak fekete ötszögei, amelyeken keresztül „belátni a belsejébe, s tovább, egészen a főtcai templom tornyáig.” (14.) Ugyanitt többek között olyan esőfelhőről is értesülhet az olvasó, „amiből addig-addig zuhogott az eső, míg egyszer csak megfordultak a cseppek, és felfelé száguldásukban elragadták a labdát is.” (15.) Sőt: „Olyan szélről is mesélnek, hogy a felkapott focilabda nyolcvanhárom percig nem esett le, ott keringett a pálya fölött, így húzta ki a két csapat gólnélküli döntetlenel. És hogy az volt a legjobb meccs, amit abban az évben játszottak.” (15.) Az *Eső* című novella szerint az egyik mérkőzésre akkora záporban került sor, hogy „a vízgömbök [...] nem csupán a védtelen játékosokat sorozták meg, de eltérítették a labda útját.” (148.) Sőt: az önálló életet élő eső által született góloknak köszönhetően győzött végül a hazai csapat. A *Mérkőzés* című elbeszéléseben egy sosem volt, az időt és a halált egyaránt kijátszó magyar válogatott lép pályára, hiszen Orth György (1901–1962), Puskás Ferenc (1927–2006), Törőcsik András (1955–), Détári Lajos (1963–) és mások játszanak egy csapatban – az ellenfél játékosai pedig „habár megtehették volna, soha nem használták a szárnyaikat, éppen úgy futottak és éppen (sic!) úgy rúgták a labdát, mint az emberek.” (186.)

Ezek a természetfölötti, mágikus elemek akkor válnak az egyes történetek szer-
ves részévé, amikor a történetből következő mintegy újraértelmezik azt, új megvi-
lágításba helyezik az addigi eseményeket. Ilyen például az a humoros jelenet a Pá-
pa–Paks mérkőzésen, amikor a szünni nem akaró hősesben a „második féldő
kezdeté után Szűcs Lajos kapus, s valószínűleg az őt segítő Farkas Attila, kihasz-
nálva a rossz időjárási viszonyokat, s mondjuk ki, a játékvezető figyelmetlenségét,
négy életnagyságú, s a pápai háttérvédőkhöz a megtévesztésig hasonlatos hó-futbal-
listát gyúrt. Tököliék pedig, miután az őket fedező háttérvédek száma a szó szoros
értelmében megkettőződött, sokkal nehezebben tudtak labdához jutni, elkedvetle-
nedtek és felhagytak a támadásokkal.” (70.)

Más esetekben viszont a mágikus elem sokkal inkább kívülről bevitt egyszerű
ötletnek tűnik, amely akár a végtelenségig generálható, s így sok esetben el is
veszíti mágikus funkcióját. Ennek legjellemzőbb példája a *Pálya* című elbeszélés
lehet, amelyben tizenegy természetfölötti, megmagyarázhatatlan esettel szembe-
sülhet az olvasó, de éppen ezeknek az eseteknek a felsorolásjellege az, ami kiolt-
ja a történetekben rejlő mágikusságot. Hiszen egymás után jelenik meg itt az a fut-
ballpálya, amely megmagyarázhatatlan módon gödröket alakít ki az ellenfél játé-
kosai körül, sőt magába szívja őket – egy másik focipályával, amely mindig azon a
felén emelkedik meg, ahol a hazaiak játszanak. Egy harmadik pálya „ha úgy kíván-
ja a helyzet, odébb tudja csúsztatni a vonalait, csakis azért, hogy összezavarja az
idegeneket” (124.), egy negyedik pályán a gólvonal „valósággal elkanyarodott a
labda elől”. (124.) Más esetekben viszont a felső kapufa emelkedett meg másfél
métert, vagy a szögletzászlók gáncsolták el az ellenfél játékosait. Sőt „Fejér megyé-
ben, a megye egyes Szabadbattyán-Sárbogárd II. meccsen pedig állítólag negyed
órán át az is megtörtént, hogy a sárbogárdiak minden egyes előrefelvése, lapos
passza és indítása egyszerűen lepattant a bottyáni pálya felezővonaláról, pontos-
sabban arról a láthatatlan falról, ami a bottyáni térfélnél emelkedett.” (125.)

A mágikus elemek *Az utolsó meccs* novelláiban gyakran kapcsolódnak a pate-
tikus-nosztalgikus jelentésalkotáshoz. A *labdáról* című elbeszélésben, mint arról
már volt szó, a felszálló labda megáll a levegőben, ott megfordul, majd átláthatóvá
válnak fekete ötszögei: „A felszálló ötszögek helyén mindössze a levegő járt: az
ötszög alakú lyukakon át lehetett látni a labdán, belátni a belsejébe, s tovább, egé-
szen a főutcai templom tornyáig. / A napsugár, ahogy átsiklik a bőrdarabok kö-
zött. / Egy kicsi, tétova felhő is. / Az ég elképesztő kéksége. / Egy labdányi levegő.
/ Egy lyuknyi haza.” (14.)

A *Mérkőzés* című elbeszélésben a mágikus-nosztalgikus-patetikus hang szakrá-
lis dimenziókkal egészül ki. A legjobb, legjelentősebb, legfontosabb, kultikus ma-
gyar futballisták szerepelnek a magyar válogatottban: „Csend volt, amikor kifutott
a magyar csapat, Zsák Károly és Grosics Gyula, a mezőnyben Orth György, Kocsis
Sándor, Törőcsik András, Schlosser József, Puskás Ferenc, Fogl Károly és Fogl Jó-
zsef, Hidegkúti Nándor, Bozsik József, Czibor Zoltán, Albert Flórián, Tichy Lajos,
Lóránt Gyula, Nyilasi Tibor, Détári Lajos és Buzánszki Jenő. / És oldalt a többiek,
mindenki, aki csak számít.” (185.)

Az ellenfél mezítlábas, hosszú hajú, sovány, szárnyakat viselő lényekből, vélhe-
tőleg angyalokból áll. A mérkőzésre „a Tapolcai medencében” kerül sor, a közön-

ség pedig „a környékbeli hegyek oldaláról, a Badacsonyról, a Csobáncról, a Gulácsról és a Tóti-hegyről, Hegyesdről és Szent György-hegyről” (185.) nézi a mérkőzést. Könnyű észrevenni az utalást a csíksomlyói búcsú környezetére, az egyházi ünnepek áhítatos hangulatára, az időtlenség mázával bevont díszletekre. A futballnak efféle nosztalgikus-szakraális, más esetekben filozofikus értelmezése a kötet több helyén megjelenik, szimbolikus világmagyarázatként is akár: „Hiszen nincsen is olyan vallás, amiben ne volna fontos a meditáció, s tudhatjuk, a gondolatlan szabadság egyik legnemesebb fajtája éppen a labdarúgás.” (161.) Amikor a pátosz nem didaktikus kijelentésekben, hanem a cselekmény menetébe beavatkozó történetelemként jelenik meg, akkor az a példázatosság felé viszi el a szöveget (a kötet legtöbb története ilyen, legszebb példái ennek a Lazányi Béla- és a Sajó László-sztori, amelyek egymás párjaként is értelmezhetőek).

A szövegalakításnak ezek a jellegzetességei azonban nem minden esetben találkoznak a kortárs irodalom aktuális, kurrens megszólalásmintáival, mint arra *Az utolsó meccs* eddigi kritikai recepciója is utal. Lengyel Imre Zsolt például megállapítja, ebben a kötetben „még lehetségesek a csodák”, még „használhatók a nagy szavak, és érezhetőek a nagy érzések”, s „a valóságos футбол helyére is rezervátum települ, onnan pedig végképp kívül reked minden, ami a világról való gondolkodást egyre bonyolultabbá teszi”. A kritikus „édeskés-inkorrekt ideológia” hordozójaként azonosítja *Az utolsó meccs* világát, s ezért „rettenthetetlen giccsnek” látja azt. Pethő Anita szerint „egy ismert író csalódást keltően gyenge prózájával találjuk szembe magunkat.” Majd hozzáteszi: „Közhelyekből, időnként teljesen felesleges és értelmetlen töltelékmondatokból állnak össze az elbeszélések.” Kifogásolja továbbá azt is, hogy a kötet elbeszélései „gyakorlatilag egy kaptafára íródtak”, valamint hogy „a nosztalgizálás és álmodozás” már-már önkéntelen paródiává válik az elbeszélésekben. Svébis Bence pedig „bántóan modoros belterjesség”-ről beszél a kötet kapcsán, amelyet „egy önmagára záródó világ” megjelenítőjeként olvas.

A kritikának ez a szólama is azt erősíti, hogy míg a kötet nagy gonddal építi fel a futballt mint hálózatos szuperorganizmust játékosokon, futballpályákon, gyűrókon, emlékezetes cselsorozatokon stb. keresztül, addig ez a hálózatos gondolkodás nem terjed ki a futballal kapcsolatba hozható jelentések összetettségére. Ezért jelenik meg a legtöbb mágikus realista esemény pusztán nosztalgikus-patetikus elemként, betétként, ezért válik a legtöbb novella egy könnyen kódolható példázat hordozójává. A „titkos magyar focikönyv” talán éppen azért nem válik valódi titkos focikönyvvé, mert ugyanaz a két-három jelentésréteg (a tehetség mítosza, az önfeláldozás és bajtársiasság apoteózisa, valamint a nemzeti futballromantika) jelenik meg szinte mind a negyvenkét novellában. Ami működőképes két-három novellában, az egyáltalán nem biztos, hogy negyvenkét szövegben éppúgy működőképesé válik.

A kötetre egy alaposabb szerkesztői munka is ráfért volna, rengeteg az apró, de bántó helyesírási hiba, következetlenség, stilisztikai pontatlanság. Az Aranycsapat „legendás jobbhátvéd”-jének nevével egyszer Buzánszky Jenő (a *Kötény* című elbeszélésben), máskor viszont (a *Mérkőzés* című szövegben) Buzánszki Jenő alakban találkozunk. Hidegkuti Nándor vezetékneve következetesen Hidegkútiként jelenik meg az egész kötetben. Az utolsó elbeszélésben pályára lépő magyar válo-

gatottban Schlosser József nevére bukkanhatunk – valószínűleg az FTC és az MTK tizenháromszoros magyar bajnok, hétszeres gólkirály futballistájáról, Schlosser Imréről van szó. Ráadásul a sorvégi elválasztás is hibás: a felsorolásban a vezetéknev „Sch-losser” (185.) alakban található.

Mindezekon túl azonban *Az utolsó meccs* akár valódi közönségikert is arathat, hiszen olyan létező olvasói igényt elégíthet ki, amely fogékony egyrészt a nemzeti futballnosztalgiára és -romantikára, másrészt a futballnak mint létértelmező tevékenységnek a bemutatására. Az elbeszélésekben többször megjelenő „döbrent csönd” katartikus, már-már erotikus élménye is arra utal: a futball misztikája sokkal tágabb jelentésárványokkal dolgozik, mint az egyetlen nézőpont felől belátható lenne. (*Kalligram*)

NÉMETH ZOLTÁN

Egy anya regénye

FINY PETRA: MADÁRASSZONY

Finy Petra *Madárasszony* című regénye új szakaszt nyitott írói pályáján: a korábban megjelent mesekötetek után felnőtteknek szánt témával és szövegalakítással jelent meg a 2012. évi könyvhétre. A szakaszhatár érzetét látszik megerősíteni a borító belső részén elhelyezett ajánlószöveg is a szerző „első regényeként” aposztrofálva a kötetet. A debütálás tényét hangsúlyozó megfogalmazást a hátsó borító belső fülszövege árnyalja, amely immár „első felnőtt regényt” említ, és számot ad a 2006-ban megjelent *Histeria grandiflora* című verseskötetről (Fiatal Írók Szövetsége) és a 2008 óta különböző kiadóknál napvilágot látott tíz gyermek- és ifjúsági kötetről is.

A kritika sem feledkezett meg a szerző előéletéről, és korábbi mesekönyveihez képest a felnőttirodalom felé tett elmozdulás jegyében értelmezte a *Madárasszony* című kötetet. A recenziók nagy része kiemeli a történet alakításában előforduló csodás elemeket, melyeket egyértelműen a korábbi mesekötetet örökségének tekintenek. A kötet értelmezésében két szempont érvényesül párhuzamosan: egyrészt a meséktől való szándékos, mind a kiadó, mind a szerző részéről kommunikált elfordulás, másrészt a mesei elemek továbbélése. A meseszerűség kizárólag Böbebúhoz, a vajákos boszorkány alakjához kötődik, aki elmeséli a csíkkirály történetét (*Csíkkirály*), aki megbabonázta a testvérét, mert az nem dobta vissza a tóba. Ebből a tragikus találkozásból indul az elbeszélő nagyanyjának története: a vajákos asszony minden varázstudását latba vetve sem tudott segíteni testvérén, aki belehalt a szülésbe. Böbebú csupán a gyermek életét tudta „kivajákolni” a szellemekből, és egy hollót küldött az újszülött táplálására (*Tengelic*), akit a madár egész életében védőszellemként kísért. Bár a történet fontos háttérrel biztosít a madarász anya szenvedélyének megértéséhez, a csodás elemek nem épülnek be szervesen a szöveg világába, így a fejezet inkább mesebetétként funkcionál. Szonyeg-Szegvári Eszter recenziójában (*prae.hu*) a mese „félresikerültségét” emeli ki,